

Kövér Ágnes

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar

Nemzeti Konzultáció 2018 — A családok védelméről Töprengések a konzultáció „kérdéseiről” (1. rész)

A nők több mint 200 éve célpontjai a demográfiai diszkurzusoknak és politikáknak, köszönhetően annak a meg nem kérdőjelezett előfeltevésnek, mely szerint a nemzés „természetes tényének” a nők az elsődleges alanyai és egyben a demográfiai egyensúlytalanságok elsődleges okozati ágensei. Ennek a folyamatnak fontos elemeként, a nők „termékenységi viselkedése”, „szülési hajlandósága” a demográfiai kutatások indikátoraivá vált. Ez a korlátozott perspektíva hozzájárul az adott gender rezsim¹ fenntartásához, és közvetve azt a gondolatot is magában foglalja, hogy a női emancipáció az oka az alacsony reprodukciós ráták nyugati jelenségének. A gender rezsim (Walby 2001, 2004, 2011; Connell 1987) a társadalmi viszonyok egy olyan mintázata, amely a reprodukcióhoz, valamint a tevékenységek gender szerinti felosztásához kapcsolódik és, bár különböző formában, minden társadalomban fellelhető. A mai magyar gender rezsim viszonyok egyik veretes példáját kínálja a „*Nemzeti konzultáció 2018, A családok védelméről*”. A tanulmány, melynek itt most az első részét teszem közzé, a diszkurzuselemzés módszereivel vizsgálja az ez év őszén postázott nemzeti konzultáció szövegét, különös tekintettel annak kérdéseire.

A konzultáció szövege kijelöli a nőkkel és családokkal kapcsolatos cselekvési és gondolkodási pályákat és elvárási horizontokat fogalmaz meg. A szöveg szerzője (Magyarország kormánya) a népességfogyás — női termékenység horizonton határozza meg a gondolkodási pályát, saját cselekvési tartományát pedig kizárólag a női termékenység anyagi kompenzálására, azaz megvásárlására korlátozza. A nőknek — és csak a nőknek — ajánl meg kereteket, és elvárja, hogy ezek között álmodják meg és tervezzék jövőjüket. Az ajánlat arra az előfeltevésre épül, hogy a népességfogyásnak (1) a nők a

¹ A rendszer történeti jellegű a legteljesebb értelemben; egyes részei és összefüggései történeti konstrukciók, és minden eleme történeti változások eredménye. Sok aspektusa került a szociológiai kutatás középpontjába, ezek közül a legismertebbek a (1) a munka megosztásának és (2) a hatalom struktúrájának vizsgálata, és (3) a katexis struktúrája, vagyis a szexualitás és vonzalom társadalmi szerveződése — amely ugyanúgy teljes mértékben társadalmi jellegű, mint a munka és a hatalom struktúrái.

kulcsszereplői; (2) elsősorban, vagy inkább kizárólagosan, anyagi okai vannak; (3) megfelelő javadalmazással rávehetők a nők arra, hogy megtegyék azt, amit eddig „megtagadtak”; (4) a jövedelmi kompenzációval megoldható a probléma.

Szövegelemzés

Kérdések-e a kérdések?

A beszélő (a szöveg írója, a kormány), bármennyire is ott van a tíz mondat végén a kérdőjel, valójában nem kérdez, hanem állításokat fogalmaz meg. Ráadásul olyan módon, hogy az „egyetért–nem ért egyet” választásos formában szinte lehetetlen a „nem” válasz adása. Hiszen ki az, aki arra a kérdésre, hogy pénzt akarnak adni neki valamiért, amiért eddig nem járt, vagy jóval kevesebb járt, azt mondaná, hogy „nem kell”?

A beszédaktusok Searle (1969) által felvázolt tipológiájában a „kérdés” alapvető célja az információszerzés. A kérdező akkor kérdez, amikor nem tud valamit. A nemzeti konzultációs kérdésekben nincs nem tudás a „kérdező” részéről: pontosan tudja, hogy mit fog cselekedni, ezt már eldöntötte, jól kialakított stratégiája van. Ezzel egy időben, a másik oldalon sem pozícionálódik valódi válaszoló, hiszen nincs az általa alakítható, saját értelmezése alapján megválaszolható, új információ adására lehetőség – csak az egyetértés. Tehát a kérdőívet ténylegesen kitöltő állampolgár, ideális esetben, nem lehet válaszoló, csupán passzív befogadója, még inkább elfogadója az egyes kijelentéseknek.

A „kérdező”, azaz a politikai program kidolgozói és prezentálói elsősorban/kizárólagosan férfiak, és olyan megoldásokat dolgoznak ki — ez esetben a népességfogyás megállítására —, melyben a nőknek kívánnak feladatokat adni, a nőkkel kívánnak „megállapodást kötni”. Mindezt olyan formában, hogy lényegében a sokféle eltérő szociális háttérrel, érdekeltséggel és társadalmi státusszal rendelkező női csoportnak nincs tényleges beleszólása a megállapodás tartalmának és feltételeinek alakításába.

Az aktív szereplők a férfiak, pontosabban a kérdőív és a konzultáció megalkotói, akik megszólítják ajánlataikkal a passzív „befogadóként”, elszenvedőként és homogénnek konstruált társadalmat, de a követendő cselekvés logikájából következően, mindenekelőtt a nőket, amelynek tagjai valójában csak egy dologban osztoznak egységesen, abban, hogy (jó esetben) termékenységre alkalmas nemi szervekkel rendelkeznek. Meglehetősen ritka, hogy ilyen nemi alapokon nyugvó, homogenizáló hangnemben szólítsák meg a „teremtés koronáit”, azaz a férfiakat, megoldást sürgető össznemzeti

ügyben. A demográfiai eszközként tételeződés, a kizárólagosan testté/nemzőszervekké minősítés „privilegiuma” mindeközben csak a nőknek jár. A férfit sosem redukáljuk reprodukciós eszközzé! Az „életet adó” nő jelentésének „párja”, a hon védelmére elgondolt „életet elvevő”, hasonlóképp nemi alapon homogenizáló militáns maszkulinitás jelentés a férfiak számára mégsem ennyire abszolút és kizárólagos pozíció.

A kérdőívben szereplő feltételrendszerek, ha mégoly vonzóan pénzt-kínálóak is, egyoldalúan alkotják meg a nők, családok, gyerekek lehetőségrendszerét. A nő, az „édesanya”, a „családtagok”, a „fiatal házaspárok” — ők azok, akiket megszólít a szöveg —, valamennyien passzív elszenvedőként, az állami „adományok” elfogadjaként, „boldog alattvaló”-ként és nem autonóm, önmaga feltételeit befolyásolni tudó/képes „állampolgár”-ként jelennek meg. Egy valódi konzultációban a női tapasztalatok, szükségletek és vélemények meghallgatásra kerülhetnek, az érintettek maguk tematizálhatják a saját életükre vonatkozó kérdéseket, és hozhatnak döntést arról, hogy mely kérdést és milyen sorrendben vegyenek napirendre és lássanak hozzá a megoldások kidolgozásához. A valódi konzultáció kérdez, a társadalom sokrétű, decentralizált csoportjait szólítja meg, és ad lehetőséget a téma meghatározására, és a megoldások közös keresését motiválja.

Felmerül a kérdés: Az, hogy a „női termékenység” kizárólag pénz folyósításaként tételeződik, eredményezheti-e generális megoldásként alkalmazva a népességnövekedést vagy hatékonyan megakadályozhatja-e a népesség csökkenést? A problémák ugyanis nagyon sokrétűek és csoportfüggők, annak tükrében, hogy nagyvárosi vagy falusi, magasan képzett vagy alacsony képzettségű, foglalkoztatott vagy munkanélküli, kisebbséghez vagy többséghez tartozó, gyermekekkel már rendelkező vagy azokat csak tervező családokról, párkapcsolatokról vagy akár egyénekről beszélünk. A mindenki számára egységes megoldást kínáló, kizárólagosan egy politikai cselekvési eszközre — ebben az esetben a pénzbeli támogatásokra — koncentráló megoldások amellet, hogy aránytalanul sokba kerülnek, hatékonyságukat tekintve ritkán eredményesek (Tazi-Preve 2003; Juhász et al. 2018). A népességnövekedést célzó stratégiák akkor a leghatékonyabbak, ha nem a népesség növekedését célozzák közvetlenül, hanem ha az egyes társadalmi rétegekhez tartozó családok társadalmi és szociális feltételrendszerét olyan közegbe helyezik, ahol bármely csoporthoz tartozók meg tudják találni a számukra legalkalmasabb megoldásokat, és ki tudják alakítani saját életstratégiáikat. Tehát a politikák nem az életmódokat és életformákat akarják meghatározni, hanem lehetőségeket teremtenek a társadalmi élet minden színterén arra, hogy mind a nők, mind a férfiak

fájdalmas választások és önfeladások nélkül élhessék meg önmagukat aktív, alkotó társadalmi szereplőként és nagyszerű szülőként egyaránt.

Miért a nők?

A „kérdező” a nőket célozza meg olyan kérdések ügyében, melyek messze túlmutatnak a nők által („kizárólagosan”) befolyásolható területeken. Ez azt a látszatot kelti, hogy a nők lennének a „gazdái” és „felelősei” a termékenységi mutatók javításának, ami kimondatlanul azt is jelenti, hogy erkölcsi értelemben ők a felelősek e mutatók csökkenéséért is. Azaz, a népesség csökkenés fő felelősei a nők, mert nem szülnék eleget.

A valóságban azonban a nők „gyermekvállalási kedve” számtalan olyan tényezőtől függ, amelyek össztársadalmi, politikai, gazdasági és kulturális kontroll alatt állnak, és amelyek a döntéseiket alapvetően meghatározzák, azaz a „vállalás” nem a nők szabad elhatározásától függ. Például, a „sikeres női életút” jobboldali konzervatív konstrukciójában elválasztódnak az önmegvalósítás és önkiteljesedés szakmai, foglalkozási útjai az anyaság, szülőség útjaitól, sőt szembeállítódik a kettő, amikor expressis verbis „a nő önmegvalósítása az anyaságban valósul meg”² típusú jelmondatokkal kétségbe vonják és tagadják a nő kreatív társadalmi szerepét – végső soron az „anyaság” kapcsán is. Ez eléggé eltántorító hatást vált ki abban a modern társadalomban, ahol a tanuláson, a karrieren és az alkotáson keresztül valósul meg és teljesedhet ki az ember, így nő személyisége (is!). Ne feledjük a felsőoktatás 90-es évektől zajló demokratizálódása, a nagyszámú hallgató beáramlása az egyetemekre a nők képzettségbeli fölényét eredményezte a férfiakhoz képest. A legtöbbször az idős, férfi politikusok által hangoztatott tradicionális család- és nőkép viszonylag csekély köszönőviszonyban van a fiatal nők és férfiak mindennapi tapasztalataival és életvilágával. A család és munka egyensúlyának, a konzultációs kérdőívben hangoztatott elve, nem jelenik meg az elmúlt évtizedek a társadalom felé kommunikált konzervatív család- és nőképében. Ez a kommunikáció a nők esetében a szakmai önmegvalósítást és a szülőséget

² Harrach Péter így fogalmazott 2014-ben: „Az Anyák napja azokról szól, akik vállalták a gyermeküket, és megtapasztalták, hogy egy nő 'önmegvalósításának' legbiztosabb és legtermészetesebb útja az anyaság” (Kövér 2015). Varga István 2014-es parlamenti felszólalása pedig így hangzott: „...talán az anyáknak vissza kéne térniük a gyereknevelés mellé, szülni két-három vagy inkább négy-öt gyereket, és akkor lenne értelme annak, hogy jobban megbecsülnék egymást, és fel sem merülhetne a családon belüli erőszak... majd ha mindenki megszülte a maga két-három vagy négy gyermekét, akkor mehet önmegvalósítani meg emancipálódni...” „...azt szeretnénk, ha a lányaink az önmegvalósítás legmagasabb rendű formáját abban éreznék, ha unokákat szülhetnének nekünk” — az országgyűlés elnökének kijelentése a Szolnoki Televízió *Fórum* című műsorában, 2016. január 15-én. (Kövér 2015).

szembeállította egymással. Nem az volt az üzenete a nők számára, hogy magunkra vállaljuk a ránk háruló feladatokat annak érdekében, hogy autonóm személyiséggé válhassatok, hogy sikereket érjete el a munka világában, a gazdasági és politikai hatalom színterein, és olyanná alakítjuk ezek feltételrendszerét, hogy az ne állítson választás elé benneteket az anyaság és önmegvalósítás kérdésében. Ezzel szembeállítva az otthonmaradás, a „gondoskodás” és mások (a férfiak, a gyerekek és az idős szülők) szolgálata vált a kívánatos és elvárt nőkép központi elemévé. Miközben ezzel párhuzamosan a nyilvánosságban sikeres és közszereplő nők leszólása és gyakori becsmérlése (pl. parlamenti „kisanyámozás”, „kékharisnyázás” stb.) arra mutatott mintát, hogy mire számíthat az a nő, aki mégis beszáll a „férfiak nagy játszójába” (Kövér 2015).

Ugyanakkor a termékenységi kérdésekben a nők kizárólagos megszólítása úgy tesz, mintha nem kellenének férfiak az új generációk előállításának folyamatához, és mintha az apák kevésbé, vagy egyáltalán nem lennének fontosak az anya, család és a gyerekek életében. A konzultációs kérdések nem próbálják tisztázni a nőkkel, hogy ők, vagy akár a férfiak, hogyan látják, milyen módon lehetne az apaság súlyát és jelentőségét növelni és ezért mit tehetne a kormány.

Nem fogalmazódnak meg olyan kérdések, hogy egyetértene-e a válaszadók például azzal, hogy a férfiak számára hosszabb tartamú szülői szabadság igénybevételel kell lehetővé tenni az „apaság” cselekvő elsajátítását. Vagy azzal, hogy a családon belüli gondozási és háztartási feladatok igazságosabb megosztása érdekében milyen oktatási programokat tervez a politika, milyen kampányokkal, motiváló példákkal kívánja megváltoztatni a szülőség és a család kultúráját. De nincs kérdés arról sem, hogy a leendő válaszadók egyetértene-e akár azzal, hogy ingyenes családkonzultációs tanácsadással kellene segíteni a családi konfliktusok megoldását. Nincsenek kérdések a családokat támogató infrastruktúra, intézményrendszer fejlesztésének szükségességéről, a minőségi gyermekfelügyelet kialakításáról, a munkaerőpiac és a foglalkoztatás feltételeinek szükséges átalakításairól sem.

Ugyanakkor a nőket érintő számos nem demográfiai kérdés megvitatásának elmaradása világosan rámutat arra, hogy a „kérdező” a nőket kizárólag a „nemzethalál” fenyegetésének súlya alatt és összefüggésében tekinti megszólításra érdemesnek. Nem érték el a politika ingerküszöbét a nők gazdasági és politikai részvételének növelését célzó intézkedések iránti igények, a foglalkoztatás feltételrendszerének a szülők szükségleteit és elvárásait figyelembe vevő átalakítása iránti igények, a családok (különösen a vidéki/falusi) minőségi gyermekelhelyezés iránti, jó színvonalú oktatás és

egészségügyi ellátás iránti és a kulturált, akadálymentesített (ami a babakocsik számára elengedhetetlen) közlekedés biztosítása iránti igények.

Államfeminizmus?

A konzultációs kérdőívben megjelenő politikák valójában régi feminista követelések, a második generációs, úgynevezett különbözőségi feminizmus keretrendszerében fogalmazódtak meg (Gilligan (1982/1993 [2016])), melyek a nőkhöz rendelt feladatok/munkák társadalmi elismerését kívánták elérni. Ezt a 80-as években megjelenő feminista irányzatot sok kritika érte esszencializmusa miatt (a nőt „női lényeg”-ként elgondoló felfogása miatt, amit többnyire biológiai jellegzetességekben ragadott meg) (Chodorow 1978) és azért, mert nem haladta meg, hanem újraalkotta a megkülönböztetések és a szegregáció elvi és gyakorlati alapjait (hooks 1990). Az 1990-es években a feminizmus a nemi hatalmi viszonyok vizsgálatában találta meg a tovább vezető utat. A mi szempontunkból azonban az az érdekes, hogy lényegében egy második generációs feminista megközelítést láthatunk a konzultációs kérdések mögött, állami politikák köntösében: Ez nem más, mint államfeminizmus (Mazur & McBride 2008). Államfeminizmus, mert nem az egyes társadalmi csoportok által kivívott eredmények elismeréséről van szó, hanem az állam által, központilag elgondolt, a demográfiai probléma megoldását célzó, és a kormányzat elképzeléseit szolgáló politikákról.

A kérdésekről külön-külön

A konzultációs-szöveg tíz kérdése négy fő részre osztható:

- az első rész az 1. kérdés, amely bevezető, ráhangoló jellegű: a beszélő megnevezi önmagát és kijelöli ellenségeit;
- a második rész a 2. és 3. kérdések, melyek kijelölik azt a világképet, amely keretein belül a későbbi kérdések értelmezhetőek, megnevezik a kívánatos társadalmi valóságot;
- a harmadik rész a 4., 5., 6. kérdések, az anyaság szinte népdal szerű fokozásáról szóló rész, amely a főállású anyaságban csúcsosodik ki;
- a negyedik rész pedig a 7., 8., 9., 10. kérdések. A négy elemből álló egységben a gyermekkel kapcsolatos kijelentések egyfajta skálán, a fokozás elemeit mutatják és az utolsó kérdésben érik el csúcspontjukat, mely a családtámogatások kétharmados parlamenti védelmét kívánja.

Minden egyes kérdést egy-egy bekezdés vezet be, ezek értelmezési keretként funkcionálnak, és az eldöntendő „kérdés” „IGEN” válaszára vezetik rá a megkérdézettet.

A kérdőív első kérdése és felvezetője bevezető, ráhangoló jellegű, melyben a „kérdező” megnevezi önmagát és kijelöli ellenségeit:

1. Európa és Magyarország jelentős problémája a népességfogyás. A brüsszeli bürokráták szerint a népességcsökkenést bevándorlók betelepítésével kell orvosolni. Brüsszel ezért akar állandó betelepítési mechanizmust és európai bevándorlási ügynökséget, amely menedzseli a folyamatos migrációt. Mi azonban úgy gondoljuk, hogy bevándorlás helyett a gyermeket nevelő családok fokozott támogatására és a gyermekvállalás ösztönzésére van szükség.

Egyetért-e Ön azzal, hogy a népességfogyást nem bevándorlással, hanem a családok erőteljesebb támogatásával kell orvosolni? („Nemzeti Konzultáció a családok védelméről” 2018)

A kérdést felvezető szöveg megjelöli a problematikát, a „népességfogyást”, ugyanazon keretben emlegetve Európát és Magyarországot. Ez az információ azt a látszatot kelti, hogy minden európai ország ugyanazzal a népességfogyás problémával küzd, mint hazánk. Ez nem tényyszerű megállapítás. Európa országaiban ugyanis igen eltérő demográfiai trendek láthatók. Európa sok országában (pl. Írország, Franciaország) természetes, nem bevándorlásból keletkező népességnövekedés tapasztalható 1998–2018 között. Míg az EU-hoz az első körben 2004-ben és azt követő két körben csatlakozó volt államszocialista országok esetében népesség csökkenést lehet tapasztalni. Magyarországon a természetes fogyás csökkent a népességet (többen halnak meg, mint amennyien születnek), melynek ütemét a *Statisztikai Tükör 2018* (KSH 2018a) évi adatai szerint 2017-ben a nemzetközi vándorlás egyenlege mérsékelte. Azaz, a 2017-ben tapasztalt kismértékű népességnövekedés a bevándorlásból származik Magyarországon. Tehát egyfelől a „népességfogyás” az európai országok vonatkozásában nem igazolható, másfelől pedig a hazai kismértékű népességnövekedést a bevándorlás magyarázza.

A „bevándorlás” — „család” szembeállításának kerete az „ellenfelek” kijelölését teszi lehetővé. Közvetlenül a „bevándorlók” lesznek a „családot” léteben fenyegető ellenség, míg közvetve az őket (ellenünkre) támogató „brüsszeli bürokráták”. A „brüsszeli bürokráták” szóhasználat, amely az Európai Unió intézményeiben szolgálatot teljesítő politikusok és szakemberek (köztük sok magyar) megjelölésére szolgál, jól bejáratott nyelvi ellentét struktúrát épít fel, melyben ezek az elidegenedett, külföldi bürokráták szemben állnak a magyar családok támogatóival (azaz a szöveg szerzőjével, a

konzultációs levél küldőjével, a magyar kormánnyal). Ez a nyelvi eszköz alkalmas arra, hogy kiemelje azt a hősies-megmentő motívumot, amelyet a szöveg szerzője önmagának tulajdonít. A népességfogyás jelenségére adott kormányzati válaszok tehát a bevándorlás és a család szembeállításának kontextusába helyezik a megoldásokat, mely alkalmas arra, hogy nyomatékosítsa az „ŐK a rosszak, akik a bevándorlást támogatják” és „MI a jók, akik a magyar családokat támogatjuk, ösztönözzük és védjük” összefüggést.

Az első kérdés logikusan következik a kérdést felvezető szövegből, miszerint egyet lehet érteni azzal, hogy a népességfogyást nem a bevándorlással, hanem a családok támogatásával kell orvosolni. Így a keretező szöveg folytonosságot teremt a kérdés számára a már jó ideje tartó bevándorlás- és idegenellenességet generáló kormányzati kommunikációval, a MI és ŐK kibékíthetetlen ellentétet aknázza ki és mélyíti el a „magyar emberek — idegenek” gyűlöletkeltő összefüggésben is (Barát 2017). Ezzel persze egy érzelmi ráhangolást is elvégez, miszerint arra motivál, hogy az olvasó úgy érezze, kizoríthatnak minket a saját hazánkból, ezért aztán jobb, ha mi „szüljük tele” a Kárpát-medencét³ és nem hagyjuk, hogy ezt mások tegyék.

A kérdőív második részében, a 2. és 3. kérdés és azok felvezető szövege megidéz/ felvázolja azt a világgépet, amely keretein belül a további kérdések értelmezhetőek.

2. Jó, ha a gyermekek úgy nőnek fel, hogy látják a szüleiket munkába menni. Magyarországon ez nem mindig volt így. A kormány célja a munka és a család egyensúlyának megteremtése. A magyar állam ezért kötötte a családtámogatásokat munkavállaláshoz, ami hozzájárult ahhoz, hogy hazánkban 2010 óta javul a gyermekvállalási kedv, és ezzel párhuzamosan 12 százalékról 4 százalék alá csökkent a munkanélküliség.

Egyetért-e Ön azzal, hogy az új családtámogatási programokat a továbbiakban is munkavégzéshez kell kötni?

3. Kutatások szerint a magyar fiatalok több gyermeket szeretnének, mint ahányat végül vállalni tudnak. A gyermekvállalás ideje is egyre későbbre tolódik. Sokak szerint ennek oka, hogy a fiatalok számára komoly anyagi kihívást jelent önálló életet kezdeni, és családot alapítani. A fiatalokat ezért jelentős összegű, akár 5-10 millió forintos kamatmentes életkezdési kölcsönrel kell segíteni abban, hogy ha szeretnének, akkor korábban is vállalhassanak gyermeket.

³ Kövér László által 2016. január 15-én a Szolnoki Televízió *Fórum* c. műsorában tett kijelentés.

Egyetért-e Ön azzal, hogy a fiatal házaspároknak támogatást kell adni az önálló életkezdéshez? („Nemzeti Konzultáció a családok védelméről” 2018)

Ez a szakasz a munka (2. kérdés) és a házasság (3. kérdés) kívánatos társadalmi valóságának megnevezésével hozza létre mindazokat az értelmezési kereteket, amelyek között a később kifejtett célok, a családok támogatása és a gyermekek védelme értelmezhető. A helyes társadalmi viselkedés formáit vázolja fel, és egyúttal kimondatlanul, de megbélyegzi a bármilyen okból munkát végezni nem tudók, és a házasságot nem választók csoportjait.

A 2. kérdés felvezető szövege a „munka és a család egyensúlyának” megteremtéséről szól, mint kívánatos célról, melyet sajátosan a családi támogatások munkához kötésével azonosít. Majd a következő mondatban három egymáshoz nehezen illeszkedő dolgot köt össze, méghozzá ok-okozati összefüggésben: (1) A családok támogatását a munkához kötötték, annak érdekében, hogy a munka-család egyensúlya megvalósuljon; (2) ennek következtében javult a gyermekvállalási kedv; (3) és csökkent a munkanélküliség.

Az egyensúly fenti értelmezéséből az következik, hogy annak az egyensúlytalanságnak az esetében, ahol kevés a munka és sok a család, nem jár támogatás: a legnehezebb helyzetben lévő családok nem számíthatnak segítségre. A szöveg állítása szerint a gyermekvállalási kedv a családtámogatás munkához kötése miatt javul. Azaz, azért vállalnának a családok több gyereket, mert csak azok részesülnek családtámogatásban, akik dolgoznak, és eddig azért nem vállaltak volna, mert azok is támogatásban részesültek, akik nem dolgoztak?

A nehéz helyzetben lévő, munkanélküliséggel küzdő családok tagjai gyakran a közfoglalkoztatásban találnak megélhetést. A közfoglalkoztatásban dolgozók száma az évek folyamán több százezerre emelkedett és köztudottan ez vezetett a munkanélküliség csökkenéséhez (Cseres & Molnár 2015; Bakó et al. 2016; Bakó & Lakatos 2016; Bakó & Lakatos 2017). A kérdőívben megfogalmazott összefüggés tehát azt jelentené, hogy a gyermekvállalási kedv azért nőtt, mert a korábban munkanélküliek és inaktívak közfoglalkoztatottak lettek? Vagy netán azt, hogy a közfoglalkoztatottak körében nőtt a gyermekvállalás? De a Belügyminisztérium 2017 évi közfoglalkoztatásról szóló beszámolójából (Belügyminisztérium 2018) tudjuk, hogy a közfoglalkoztatottak közel fele (48,8 százaléka) 45 éves és idősebb személy.

A munka és család egyensúlyának kialakítása klasszikusan a munkaerőpiaci és foglalkoztatási feltételek átalakítását jelenti és nem a családtámogatások munkához kötését. A gyermekvállalások növekedését sikeresen eredményezi a foglalkoztatás strukturális és kulturális feltételeinek a női/szülő munkavállalók jellegzetességeihez történő igazítása, ahogyan ezt a külföldi gyakorlatok is mutatják. A szülőség (anyaság és apaság) feltételeit

figyelembe vevő atipikus foglalkoztatási formák (mint a rugalmas munkaidő, a távmunka, a részmunkaidő, a szabadsággal való munkavállalói rendelkezés) gyakorisága és kultúrájának elterjedése (Balás et al. 2011), illetve a gazdasági és politikai vezetésben való magasabb arányú női részvétel hatékony motiválása és sikeres gyakorlata jelentősen képes befolyásolni az anyaságról/szülőségről alkotott társadalmi képet. Ennek a társadalmi képnek az átalakulása pozitívan motiválja a képzett női munkavállalókat is a gyermekvállalásra. A szülőség kultúrájának átalakulása, a családtagok igazságosság érzetének és elégedettségének folyamatos fenntartása a családi viszonyok stabilitásához vezetnek, ami azonban a családon belül és a közéletben egyaránt meglévő férfi dominancia és privilégiumok feladását követeli.

A 3. kérdés a „fiatal házaspárok” önálló életkezdési támogatásáról szól. Ez nagyon fontos szándék. Azonban a „házaspár” kifejezés kizárja az együttélést választó fiatal párokat, de a gyermekükkel fiatal korban egyedül maradó szülőket is, vagy az eleve az „egyedül nevelő” formát választó szülőket is. A realitások a család fogalmát jelentős átértelmezésre kényszerítenék. A statisztikák szerint a házasság nélküli együttélések száma folyamatosan nő, az összes család csaknem 18%-ában a felek a házasság nélküli együttélést választják. Ez több százezer családot jelent. Az első házasságkötés életkora növekszik, 29, 2 év a nőknél, 32 év a férfiaknál. A házasságon kívüli élveszületések száma csaknem azonos a házasságon belüli születésszámmal. Egyre többen tartoznak az egyedülálló kategóriába: a 15 évnél idősebb népesség 35,1%-a (1990-ben még csak 20% volt), míg a házasságban élők aránya 20%-kal csökkent a 90-es adathoz képest 61,2%-ról 41,9 %-ra. A gyermekes családokon belül az egyszülős családok aránya 30%-ot tesz ki. A válások száma — bár valamelyest mérséklődött az elmúlt években — még mindig magas. Majdnem minden második (2,6) házasság válással végződik. Az egyszülős családok 86%-ában pedig a nő a családfenntartó (KSH 2018a).

A kérdésből világosan kiolvasható a kérdező preferenciája, a minél korábbi életkorban való házasságkötés és gyermekvállalás. Bár házaspárokat említ a szöveg, mégis fontos tudni, hogy a fiatal korban történő gyermekvállalás a nők jövőjét sokkal erőteljesebben határozza meg, mint a férfiakét (Bartus et al. 2013; Spéder & Bartus 2016). A gyermek, gyermekek nevelését „női” munkaként megszervezett életlehetőség mellett nehéz, sokszor évekig elképzelhetetlen a tanulás, továbbtanulás, munka, miközben a férfiak számára változatlanul nyitva maradnak az aktív társadalmi részvétel lehetőségei. A szociológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy a nők foglalkoztatási esélyét rontja, míg a férfiakét javítja a gyermekvállalás (Drjenovszky 2009; Lipták & Matiscsákné 2018).

Az igaz, hogy az egyetemista korban, vagy közvetlenül az egyetemet követően gyermeket vállalók jogosultak az ún. diplomás gyed-re, ezen kívül

azonban láthatóan vannak további lényeges tényezők, amelyek meghatározzák a gyermekvállalási hajlandóságot. Ilyen például a minőségi gyermekelhelyezést biztosító infrastruktúra megléte, a minőségi szülést és gyógyulást biztosító egészségügyi rendszer, de ugyanennyire fontos a gondozási és háztartási munka családon belüli megosztásának milyensége, az apaság kulturális jelentése, és az anya/apaszerep társadalmi tartalma. Ezek olyan tényezők, amelyek szimbolikus értelemben és konkrétan is képesek kifejezni a szülőség és a gyermek fontosságát. De ebbe a körbe tartozik a felsőoktatási és közintézmények olyan hely- és téralakítása, mely igazodik a gyerekes szülők szükségleteihez. Ma ezek az intézmények nem biztosítanak pelenkázó helyiséget, gyermekfelügyeleti lehetőséget, játszóházat/szobát, azaz olyan tereket, amelyek az intézményeket, például az egyetemet alkalmassá tennék arra, hogy kisgyermekes szülőket fogadjanak gyermekeikkel falaik közé.

Konklúzió

Jelen tanulmány a Családok védelméről szóló Nemzeti Konzultáció első három kérdését elemzi,⁴ és kísérletet tesz arra, hogy a szöveget a diszkurzus elemzés eszközeivel bontsa ki és értelmezze. Ennek alapján megállapítható, hogy a szövegben szereplő „kérdések” valójában állítások, melyek a kormány valóságra vonatkozó igazság igényeit fogalmazzák meg. Ez a technika megvalósítja a hatalom Foucault (1985; 1991; 2007) által igazság politikákként leírt önkényes mechanizmusát, mely a valóság egyféle — a kormány által kívánatosnak tartott — értelmezését kanonizálja. A szöveg létrehozza és igyekszik az alattvalók fejébe ültetni azt az igazságrezsimit, mely a tudásviszonyok és cselekvési minták útján szisztematikusan manipulálja a társadalmi környezetet annak érdekében, hogy elérje a kívánatos célt. A kívánatos cél azonban minden látszat ellenére nem a „nemzet megmentése” az elfogyástól, hanem adott hatalmi csoport gazdasági és politikai dominanciájának kihívások és megkérdőjelezés nélküli biztosítása. Minden igazságrezsim végső célja, hogy az igazságra támasztott igényeit megkérdőjelezhetetlen ortodoxiaként fogadják el, egészen addig, amíg ezeket a senki nem vonja kétségbe. Az elemzett szöveg elsődleges célja egy politikai csoport világról alkotott képének egy újabb formában történő súlykolása, mely nem engedi meg az alternatívákat, és egyértelműen az emberek viselkedését, életformáját és létezési horizontjait akarja saját világszemléletéhez igazítani.

⁴ A további kérdések feldolgozására az írás második részében, a *TNTeF* következő számában kerül sor.

Felhasznált irodalom

- Bakó T., Herman Z., Varga J. & Molnár Gy. 2016. [A 2015-2016. évi munkaerőpiaci helyzet és a folyamatok várható alakulása, hatása a növekedésre és az állambáztartásra.](#) Budapest: MTA KRTK KTI.
- Bakó T., & Lakatos J. 2016. „[Magyarországi munkapiac 2015-ben.](#)” In Blaskó Zs. & Fazekas K. (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2015*. Budapest: MTA KRTK KTI, 15 – 32.
- Bakó T. & Lakatos J. 2017. „[Magyarországi munkapiac 2016-ban.](#)” In Fazekas K. és Köllő J. (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2016*. Budapest: MTA KRTK KTI, 17–38.
- Balás G., Borbás G., Csité A. & Kiss G. 2011. „Javaslatok a magyar foglalkoztatáspolitikai lehetséges fókuszaira — összefoglaló” In Balás G. (szerk.) *A jövő munkahelyeiért II/A kötet. Adalékok egy magyar foglalkoztatáspolitikai stratégiához. Összefoglaló és háttér tanulmányok.* Budapest: Hétfa Elemző Központ, 4–65.
- Barát, E. 2017. “Populist discourses in the Hungarian public sphere: From right to left (and Beyond)?” *Journal of Language and Politics* 16 (4): 535–550.
- Bartus, T., Murinkó, L., Szalma, I. and Szél, B. 2013. „The effect of education on second births in Hungary: A test of the time-squeeze, selfselection, and partner-effect hypotheses.” *Demographic Research*. 28 (1): 1–32.
- Belügyminisztérium. 2018. [Beszámoló a 2017. évi közfoglalkoztatásról.](#) 2018 Budapest: Belügyminisztérium.
- Chodorow, N. 1978. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R.W. 1987. *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.
- Cseres G. Zs. & Molnár Gy. 2015. „[Munkapiaci helyzet a közfoglalkoztatásból való kilépés után.](#)” in Fazekas K. és Varga J. (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2014*. Budapest: MTA KRTK KTI, 143–153.
- Drjenovszky, Zs. 2009. „A szülési szabadság hosszának vizsgálata az első gyermek vállalását követően.” *Szociológiai Szemle* 3: 116–146.
- Foucault M. 1985. „[Discourse and truth: the problematization of Parrhesia.](#)” *Foucault.info*. Letöltve: 2018. december 17.

- 1991. „Questions of Method.” In Burchell, G., C. Gordon & P. Miller (eds.) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 73–86.
- 2007. *The Politics of Truth*. In Lotringer, S. (ed.) Los Angeles: Semiotext Publishing.
- Gilligan, C. 1982/1993 [2016]. *In a Different Voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Juhász, A., Molnár Cs., Szicherle P. & Zgut E. 2018. *Demográfiai kihívások — politikai és szakszervezeti válaszok*. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung & Political Capital.
- hooks, bell. 1990. Postmodern Blackness. In *Yearning: Race, gender, and cultural politics*. Toronto: Between the Lines.
- Kövér, Á. 2015. “Fragmented discourses about women in the Hungarian public scene.” In Krasztev, P. & J. Van Til (eds.) *Hungarian Patient*. Budapest: CEU Press Budapest, 111–132.
- Lipták K. & Matiscsákné Lizák, M. 2018. „A kisgyermekes nők foglalkoztatási helyzete és lehetőségeik.” *Vezetéstudomány* 6 (3): 41–51.
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH). 2018a. „[Népmozgalom 2017](#).” In *KSH. Statisztikai Tükör*. Letöltve: 2018. december 4.
- 2018b. [Magyarország 2017](#). Budapest: KSH. Letöltve: 2018. december 4.
- Mazur, A.G. & McBride, D.E. 2008. *State Feminism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- „[Nemzeti Konzultáció a családok védelméről](#).” 2018. *Kormany.hu*. Letöltve: 2018. december 17.
- Searle, J. 1969. *Speech Acts*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Spéder, Zs. and Bartus, T. 2016. „Educational Enrolment, Double-Status Positions and the Transition to Motherhood in Hungary.” *European Journal of Population Studies* 33 (1): 55–85.
- Tazi-Preve, I. M. 2003. [Gender trouble and fertility decline. Gender in demography. Presented at Gender and Power in the New Europe, the 5th European Feminist Research Conference](#). Vienna. Letöltve: 2018. december 4.
- Walby, S. 2001. „From community to coalition: The politics of recognition as the handmaiden of the politics of redistribution.” *Theory, Culture and*

Society 18 (2–3): 113–35.

- 2004. „The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime.” *Social Politics* 11 (1): 4–29.
- 2011. „[The Impact of Feminism on Sociology](#).” *Sociological Research Online* 16 (3). Letöltve: 2014. november 23.